

RE-INDUSTRIALISERING OG NORSK OMSTILLING?

ARIS KALOUDIS, PROFESSOR, HØGSKOLEN I GJØVIK
TORBJØRN SKOGSRØD, DEKAN, HØGSKOLEN I GJØVIK

En klynge vareproduserende bedrifter i Raufoss-regionen hevder seg godt i meget kompetitive internasjonale markeder. Kan vi bygge på flere vareproduserende klynger for å styrke nasjonal omstillingsevne?

Det kraftige fallet i oljeprisen har aktualisert spørsmålet om omstillingsevnen i norsk økonomi. Generelt vet vi at Norge har hittil hatt et tilpasningsdyktig arbeidsmarked og et dynamisk næringsliv. Men en oljepris som holder seg stabilt rundt 40 dollar fatet over mange år, kan skape mange utfordringer.

Vi vet at tilpasningsdyktige økonomier viser høy grad av arbeidsmobilitet kombinert med lav arbeidsledighet, betydelige investeringer i forskning, innovasjon og kompetanseutvikling og har en høyt utdannet arbeidsstokk.

Mye av verdiskapningen i Norge er basert på råvarer. Når den globale etterspørselen etter råvarer faller, er økonomier som Norge utsatt på mange fronter, enten dette dreier seg om etterspørsel etter olje og gass, fisk, metaller eller elektrisitet. Det er derfor flere hevder at norsk økonomi må diversifiseres mot produksjon av mer sofistikerte varer og tjenester. Hovedargumentet mot dette synspunktet er de høye arbeidskostnadene og avstandene i Norge sammenlignet med de fleste andre land.

I Raufoss/Gjøvik finner vi imidlertid en klynge vareproduserende bedrifter som har overlevd finanskrisen i 2008 og som er konkurransedyktige i internasjonale markeder. Kan flere slike industrielle klynger sikre norsk omstillings- og konkurransevne?

På kort sikt er det begrenset hvor mye og hvor raskt et økonomisk system kan tilpasse seg for overraskende endringer i omgivelsene. Omstillingsevnen betyr da hvor raskt økonomien reagerer for å absorbere tap av bedrifter, inntekter og arbeidsplasser for så begynner å vokse igjen. Ulike land har veldig forskjellige omstillingsevne, noe vi har sett klart etter finanskrisen. Island har allerede kommet ut av krisen, Irland er på god vei, mens Hellas er fortsatt dypt inni en resesjon. Norsk økonomi ble lite berørt av krisen, noe som mange tilskriver strukturelle trekk i den norske økonomien og en rask og presis statlig intervensjon.

Et viktig strukturelt trekk i en økonomi er dens næringsmessige profil. Det vil si hvilke næringer som produserer mest bearbejningsverdi og hvor mye disse kjøper av varer og tjenester fra andre næringer i inn- og utland. De aller fleste små demokratiske økonomier er åpne for internasjonal handel, og forsterker over tid de relative kompetansefordeler de har. De lærer å produsere varer av stadig høyere kvalitet og/eller lavere pris, mens de importerer varer og tjenester som andre land kan produsere mer effektivt.

Disse selvforsterkende mekanismer som fremmer spesialisering og arbeidsdeling internasjonalt gjør over tid at økonomiske aktører i en krise ikke kan velge fritt mellom alternative næringer å satse på. Det er mange faktorer som begrenser omstillingsprosessen i et land, en region eller en bransje. Kanskje den viktigste begrensingen er opparbeidet

kompetanse, som ikke uten videre kan overføres til andre næringer.

Man kan med andre ord ikke velge omstilling, den skjer organisk og på bakgrunn av den næringsstruktur og kunnskap som allerede eksisterer. Følgelig er det viktig å forstå hvordan generisk og spesialisert kompetanse henger sammen i en økonomi og ikke minst hva slags spesialisert kunnskap ulike næringer er basert på.

Ricardo Hausmann, professor på Harvard Kennedy School, studerer nettopp denne problemstillingen. Han introduserte begrepet «produktrommet – product space» som vi synes er sentral i omstillingsdiskusjonen. Hausmann forstår dette produktrommet som et skoglandskap. Trærne i skogen representerer produktene. En apekatt – som representerer et land, en bransje eller en region i krise - ønsker å forflytte seg, og hopper fra tre til tre. Avstanden mellom trærne er ujevn - og representerer avstanden i kompetanse og ferdigheter som er spesifikke for de enkelte produktkjedene (trærne). Noen trær står mye lengre fra hverandre enn andre, særlig i periferien av skoglandskapet. Apekatten kan hoppe lett mellom trærne der skogen er tettvokst og kompakt, men det er vanskelig og farlig å forflytte seg mellom trær i periferien.

I følge Hausmann skjer omstilling gjennom å innovere seg til mer avanserte produkter og tjenester basert på kjent teknologi og spesialisert kunnskap. Dess mer spesialisert et land er i produkter som befinner seg i sentrum av Hausmanns produktrom, dess lettere er det å kapitalisere og bygge videre på spesialisert kunnskap og ferdigheter og å flytte økonomien til et høyere nivå av avanserte produkter og tjenester. Dette gir robust omstillingsevne og skaper forutsetninger for en høyere økonomisk vekst.

Eksempler på næringer som er sentrale i dette globale «produktrommet» er mekanisk industri, kjemiske produkter, metallprodukter og annen kapitalintensiv vareproduksjon. Hausmann sier også at land som baserer økonomien sin på naturressurser har en tendens til å spesialisere seg i flere og fragmenterte deler av produktlandskapet (dvs. i periferien av skogen). Det som er av stor relevans i denne diskusjonen er at mye av den økonomiske spesialisering i Norge dreier seg om utnyttelse av naturressurser. Dette trenger ikke være et dysfunksjonelt strukturelt trekk så lenge det finnes andre sterke næringer som er mer sentrale i produktlandskapet og som kan fungere som bindeledd mellom naturressursnæringer og den globale avanserte produktlandskap.

Etter vår mening er dette et sterkt argument for å ta opp diskusjon av re-industrialisering av Norge. Landet har både velutviklede institusjoner og en kultur basert på dialog og samarbeid på arbeidsplassen. Forskning fra Høgskolen i Gjøvik viser at dette er hemmeligheten bak suksessen av industribedriftene ved Raufoss. Disse bedriftene lager akkurat de produktene som Hausmann hevder er sentralt plassert i det globale landskapet av produkter og tjenester og som fremmer vekst og omstilling. Burde vi tenke mer på hvordan vi kan få flere slike vareproduserende bedrifter i Norge?